

ΑΣΙ Χώρος αειχώρας

Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης

2012

17

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ - Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
*Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης*

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ
ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ ΑΣΠΑ
ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΟΛΓΑ
ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ
ΣΤΑΘΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος	- ΕΜΠ
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενχόβεν Λουδοβίκος	- ΕΜΠ
Γιαννακούρου Τζίνα	- Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσιμας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Δεμαθάς Ζαχαρίας	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- ΑΠΘ
Καρύδης Δημήτρης	- ΕΜΠ
Κοσμόπουλος Πάνος	- ΔΠΘ
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαλούτας Θωμάς	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Μαντουβάλου Μαρία	- ΕΜΠ
Μελαχροινός Κώστας	- Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μοδινός Μιχάλης	- Εθν. Κέντρο Περιβ. και Αειφ. Ανάπτυξης (ΕΚΠΑΑ)
Μπριασούλη Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Universite de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Χαστάογλου Βίλμα	- ΑΠΘ

Διεύθυνση:
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Περιοδικό ΔΕΙΧΩΡΟΣ
Πεδίον Άρεως, 383 34 ΒΟΛΟΣ
<http://www.aeihoros.gr>, e-mail: aeihoros@prd.uth.gr
τηλ.: 24210 – 74456 fax: 24210 – 74388

Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρος

Ανακοίνωση

Από το τεύχος 12 άλλαξε η αρίθμηση του περιοδικού αειχώρος. Καταργείται η αναφορά σε τόμο και τεύχος τόμου, και καθιερώνεται η αναφορά σε αύξοντα αριθμό τεύχους (από την αρχή της έκδοσης του περιοδικού).

Επιμέλεια έκδοσης: Άννα Σαμαρίνα — Παναγιώτης Πανταζής
Λαγούτ: Παναγιώτης Πανταζής
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Παναγιώτης Πανταζής
Εκτύπωση: Ευαγγελία Ξουράφα
Κεντρική διάθεση: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

	Τασοπούλου Α.	4
Προσεγγίζοντας τη διακυβέρνηση και τα θεωρητικά της διλήμματα		
	Γουργιώτης Α.	34
Χάρτα για την Ανάπτυξη του Ορεινού Χώρου		
	Τσιώτας Δ., Πολύζος Σ.	64
Ανάλυση των περιφερειακών ανισοτήτων στα επίπεδα ανεργίας στην Ελλάδα με χρήση του δείκτη Theil		
	Σκορδίλη Σ.	82
Οικονομική κρίση και ένταση της οικονομικής και γεωγραφικής ανισότητας. Νέες χωρικές στρατηγικές των μεγάλων ομίλων που δραστηριοποιούνται στο ελληνικό λιανικό εμπόριο τροφίμων		
	Πισσούριος Α.Ι.	106
Αξιολόγηση των θεσμοθετημένων πολεοδομικών δεικτών προδιαγραφής για τις δημόσιες χρήσεις		
	Λαλένης Κ., Θεοδωρίδου Λ.	136
Πανεπιστημιακές εγκαταστάσεις και Πόλη. Χωροθέτηση, σχεδιασμός και πολεοδομική ένταξη. Οι περιπτώσεις του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας στο Βόλο και του ΤΕΙ Καβάλας		
	Γκιάλης Σ., Κοτζαμάνης Β., Σαλάτα Κ.-Δ.	164
Το Μετρό και η πόλη της Θεσσαλονίκης: Επιπτώσεις στην Αστική και Εργασιακή Γεωγραφία		

Πανεπιστημιακές εγκαταστάσεις και Πόλη. Χωροθέτηση, σχεδιασμός και πολεοδομική ένταξη: Οι περιπτώσεις του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας στο Βόλο και του ΤΕΙ Καβάλας¹

Κώστας Λαλένης

Επικ. Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Αίλα Θεοδωρίδου

Καθηγήτρια, ΤΕΙ Σερρών

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση των επιλογών χωροθέτησης και σχεδιασμού των πανεπιστημιούπολεων και η διαχρονική εξέλιξή τους. Η επισκόπηση της διεθνούς και εγχώριας βιβλιογραφίας αναδεικνύει ένα πλούσιο υπόβαθρο ιδεών και πρακτικών, του οποίου οι επιδράσεις είναι εμφανείς και στην Ελλάδα. Η ειδικότερη αναφορά στο ελληνικό παράδειγμα, δείχνει ότι οι επιλογές σχεδιασμού και χωροθέτησεων εξαρτώνται κυρίως από τις συγκεκριμένες συνθήκες της διαθέσιμης γης, ή του κτιριακού αποθέματος, ή από την πολιτική και κοινωνική πίεση των τοπικών αρχόντων και κοινού. Μια συγκριτική ανάλυση επιχειρείται για δύο campus της τελευταίας "γενιάς": Το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας στο Βόλο και το ΤΕΙ Καβάλας, που έχουν να επιδείξουν διαφορετικές επιλογές χωροθέτησης και σχεδιασμού. Ιδιαίτερη αποτίμηση γίνεται στην αλληλεπίδραση των δύο αυτών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με τις πόλεις που τα φιλοξενούν, στα δίκτυα επικοινωνίας και συγκοινωνίας που αναπτύχθηκαν και εν τέλει στην αλληλεπίδραση και τη συλλειτουργία πόλης και campus. Ακριβώς αυτή η "κοινωνική" προσβασιμότητα φαίνεται να αποτελεί την αναγκαία συνθήκη που θα εξελίξει τα πανεπιστημιακά campus σε πολυδύναμους τόπους, ικανούς να ανταγωνιστούν τον διαφαινόμενο ως κύριο αντίπαλό τους στο μέλλον, το "α-χωρικό", "εικονικό" πανεπιστήμιο.

¹ Η παρούσα μελέτη αποτελεί εξέλιξη άρθρου που παρουσιάστηκε από τους συγγραφείς στο 1^ο Διεθνές Συνέδριο με Διεθνή συμμετοχή και τίτλο: *Τοπικές Κοινωνίες και Τριτοβάθμια Ιδρύματα. Συνύπαρξη για Αειφορική Ανάπτυξη*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου και Δήμος Ρόδου, Ρόδος 24-25/4/2010.

Λέξεις κλειδιά

Χωροθέτηση, σχεδιασμός campus, πόλη και πανεπιστήμιο, συνεργασία ακαδημαϊκής και τοπικής κοινότητας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΕΙ Καβάλας.

University and the City: Location Strategies, Planning/Design, and Integration in the Urban Environment. The Cases of the University of Thessaly in Volos and the Technological Institute of Kavala, Greece.

The present article examines the location policies, the approaches of planning and design of universities, their historical development and the contemporary practices. The review of the existing bibliography and the analysis of the contemporary trends and types reveal a rich background of theory and practice. The effect of this background on the relevant experience in Greece is also focused upon. Special emphasis is given to factors affecting location, planning and design of universities in nowadays in Greece, such as land availability, suitability of existing building stock, political priorities, and social pressure from local factors (local authorities, local public, etc.). A comparative approach is used for the analysis of the contemporary types of universities in Greece, as it concerns their integration and functionality in the urban environment which hosts them. Two case studies are examined, the University of Thessaly in Volos, and the Technological Institute of Kavala. They were chosen because they exhibit distinctively different locational and planning models. Elements of special importance to the equivalent analyses are the transportation and communication networks between cities and the universities, and the public opinion concerning the mutual influence and the potential for cooperation between the institutions and the equivalent cities.

Keywords

Location Policy, Plan and/or Design of University Campus, City and University, Town and Gown, University of Thessaly, Technological Institute of Kavala.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΧΩΡΙΚΑ ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥΠΟΛΕΩΝ — Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

Η χωρική ανάπτυξη των πανεπιστημίων μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε δύο διαφορετικά μοντέλα. Το ένα μοντέλο αναπτύχθηκε στην Ευρώπη, όπου τα πρώτα πανεπιστήμια δημιουργήθηκαν μέσα στον αστικό ιστό των αντίστοιχων ευρωπαϊκών πόλεων. Τα πανεπιστήμια αυτά επικεντρώνονταν σε επιστημονικά αντικείμενα που εξασφάλιζαν στους γνώστες τους ισχύ και υψηλή κοινωνική θέση: νομικά, ιατρική, και κυρίως θεολογία. Στην

χωροθέτησή τους ήταν εμφανείς οι πολιτικές και κοινωνικές επιλογές, ώστε να διευκολύνεται η κυριαρχία τους στις κοινωνίες των πόλεων που τα φιλοξενούσαν. Τα πρώτα τέτοια πανεπιστήμια δημιουργήθηκαν τον 12^ο αιώνα στην Μπολόνια, το Παρίσι και την Οξφόρδη, ενώ η τάση αυτή συνεχίστηκε και κατά την περίοδο της βιομηχανικής επανάστασης με την δημιουργία λαμπρών νέων πανεπιστημίων στα κέντρα πόλεων, που αναπτύχθηκαν σαν δυναμικά βιομηχανικά κέντρα (Brockliss, 2000: 148). Αυτό αφορούσε τόσο μεμονωμένα μνημειακά κελύφη, όσο και "αυτόνομες" πανεπιστημιούπολεις, όπως του Cambridge, της Σαλαμάνκα και της Χαϊδελβέργης και συνοψίζονταν συνήθως σε μια σειρά κτιρίων γύρω από μία κεντρική αυλή, που επεκτείνονταν με την προσθήκη ομοίων εσωστρεφών αυλών και διακριτή αρχιτεκτονική.

Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, καθώς τα πανεπιστήμια έχαναν τη χωρική τους συνοχή, άρχισαν επίσης να χάνουν και τη διακριτότητά τους σε σχέση με την αρχιτεκτονική τους (Brockliss, 2000: 164). Για παράδειγμα ο γοθτικός ρυθμός των City & Guilds Central Technical College στο South Kensington του Λονδίνου και του Imperial College, που χτίστηκαν στο τέλος του 19^{ου} αιώνα, αναπαράχθηκε σε κτίρια δημαρχείων, καθηδρικών ναών, ακόμη και σιδηροδρομικών σταθμών (αυτός του St. Pancras στο Λονδίνο αποτελεί τυπικό παράδειγμα), ενώ αργότερα, ο μοντερνισμός επιτάχυνε την τάση για στυλιστική ομοιομορφία στο αστικό περιβάλλον, περιλαμβάνοντας, βεβαίως, και τα πανεπιστημιακά κτίρια της νεώτερης γενιάς.

Με την πάροδο των χρόνων, η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού των φοιτητών έκανε απαραίτητη την διαφοροποίηση αυτού του συγκεντρωτικού μοντέλου. Έτσι, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, ο μεγαλύτερος αριθμός των "αστικών" πανεπιστημίων (inner city campus) έπαψε να παρουσιάζει χωρική ομοιογένεια και μετατράπηκε σε σύνολο σχολών και κτιρίων διασκορπισμένων μέσα στον αστικό ιστό, διατηρώντας ωστόσο, συνήθως, ένα κεντρικό πυρήνα οικοδομικών τετραγώνων για κτίρια διοίκησης ή χώρους για επίσημες τελετές. Όμως ενώ οι μεσαιωνικές πανεπιστημιακές συνοικίες στο Παρίσι ή την Βολογνα περικυκλώθηκαν από άλλες αστικές λειτουργίες και ενσωματώθηκαν στον αστικό χώρο, χάνοντας έτσι τις δυνατότητες αυτόνομης ανάπτυξης και επέκτασής τους, οι αυτόνομες "πανεπιστημιούπολεις" (Cambridge, Σαλαμάνκα κ.λπ.) διατηρήθηκαν, εμπλουτίστηκαν ή και μετασχηματίστηκαν. Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα στην Ευρώπη, η συγκέντρωση των πανεπιστημιακών κτιρίων σε μια σαφώς διακεκριμένη ζώνη δεν αποτελούσε στοιχείο των πολεοδομικών σχεδίων. Έτσι για παράδειγμα στα πολεοδομικά σχέδια της Βαρκελώνης (1904) και της Αμβέρσας (1910), που θεωρούνται σταθμοί στην εξέλιξη της ευρωπαϊκής πολεοδομίας, δεν περιέχονταν ειδικές περιοχές πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων.

Το άλλο μοντέλο χωρικής ανάπτυξης των πανεπιστημίων αναπτύχθηκε στην Αμερική (Turner, 1984· Brockliss, 2000). Μάλιστα σύμφωνα με το Oxford English Dictionary η πρώτη καταγεγραμμένη χρήση της λέξης campus συναντάται το 1774 με αναφορά στο Princeton University. Στην Αμερική δημιουργήθηκαν συμπλέγματα πανεπιστημιακών υποδομών με μεγαλύτερη λειτουργική αυτονομία και χωροθετήθηκαν κοντά σε μικρές πόλεις. Η γειτνίαση αυτή βοηθούσε στο να καλύπτονται διάφορες λειτουργικές ανάγκες τους, ενώ σταδιακά η πόλη αποκτούσε εξάρτηση και "δορυφορική" σχέση με το εκεί πανεπιστήμιο. Η πρώτη υλοποίηση αυτής της ιδέας αποδίδεται στον Thomas Jefferson, που έδωσε αυτήν τη μορφή στο πανεπιστήμιο της Virginia, δίπλα στη μικρή αγροτική πόλη Charlottesville, ήδη από το 1819. Το όραμα του Jefferson ήταν η δημιουργία ενός αυτόνομου "ακαδημαϊκού χωριού", όπου η ανθρώπινη κλίμακα και όχι το στυλ, η ευχαρίστηση και όχι η επιβολή και οι μεγάλες εκτάσεις πράσινου ήταν τα ζητούμενα (Brawne, 1994). Άλλα χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της κατηγορίας είναι το Πανεπιστήμιο του Harvard που αναπτύχθηκε κοντά στην μικρή πόλη του Cambridge έξω από την Βοστώνη, σχολές Καλών Τεχνών κοντά σε μικρές πόλεις της Νέας Αγγλίας κ.λπ.

Σταδιακά, μεταξύ των δύο αυτών διακριτών-παραδοσιακών μοντέλων (Ευρώπης και Αμερικής) αναπτύχθηκαν και νέες μορφές πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων στις περιφέρειες μεγάλων πόλεων, όπως το πανεπιστήμιο Yale στο New Haven, της Πενσυλβανία στην Φιλαδέλφεια και το Columbia στη Νέα Υόρκη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της τάσης χωροθέτησης και σχεδιασμού πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων είναι το πολυσυζητημένο campus του Berkeley στο San Francisco, που προβλέφθηκε να σχεδιασθεί ως ένα γιγάντιο "ακαδημαϊκό χωριό" (28 κτίρια σε 100εκτάρια για 5.000 φοιτητές) στις παρυφές του San Francisco, για το σχεδιασμό του οποίου προκηρύχθηκε το 1897 διεθνής διαγωνισμός (Turner, 1984).

Η ιδέα της δημιουργίας μιας αυτόνομης πανεπιστημιακής "ζώνης", ως στοιχείο του πολεοδομικού σχεδιασμού, εξαπλώθηκε γρήγορα σ' όλον τον κόσμο. Ο Walter B. Griffin, στο σχέδιο με το οποίο κέρδισε το διεθνή διαγωνισμό για την Canberra, τη νέα πρωτεύουσα της Αυστραλίας (1911), πρότεινε ένα ευρύχωρο πανεπιστημιακό campus, δίπλα ακριβώς στον ιστό της πόλης. Στο Παρίσι η συζήτηση για το θέμα αυτό αναπτύχθηκε γύρω στα 1923-1925, με αφορμή το σχέδιο του Lusien Bechmann για την Cite Internationale Universitaire de Paris (CIUP), που συγκέντρωνε πάντως μόνο διοικητικές υπηρεσίες και εστίες και όχι διδακτικές λειτουργίες. Σε μια μεγάλη έκταση διαμορφωμένη σε πάρκο ανεγέρθηκαν σταδιακά στην CIUP μια σειρά κτιρίων-εστιών, διαφορετικών μεταξύ τους ως προς την αρχιτεκτονική έκφραση, αποτυπώνοντας στο χώρο τον μεσοπολεμικό ιδεώδες της ειρήνης και πολυπολιτισμικής συμφιλίωσης των νέων. Το πανεπιστημιακό συγκρότημα του Aarhus στην Δανία (1931) σχεδιασμένο από τον Δανό αρχιτέκτονα C.F. Møller

αποτελεί επίσης ένα εξαιρετικό μεσοπολεμικό παράδειγμα μεταφοράς του βορειοαμερικανικού campus, χωροθετημένου όμως στην κεντρική περιοχή μιας μεσαιού μεγέθους ευρωπαϊκής πόλης. Η εγγύτητα με τις άλλες λειτουργίες της πόλης και των διαφόρων σχολών μεταξύ τους δημιουργεί στο Aarhus μια ιδιαίτερη ατμόσφαιρα. Τα κτίρια τοποθετούνται ελεύθερα γύρω από ένα μεγάλο κεντρικό πάρκο, ενώ η ομοιομορφία των υλικών κατασκευής και χρωματισμού δημιουργεί μια αίσθηση ενότητας. Γενικότερα ο σχεδιασμός των campus κατά τον μεσοπόλεμο αποκτά ιδιαίτερο γόητρο και ελκύει επιφανείς αρχιτέκτονες, όπως τον Φιλανδό Eliel Saarinen, που σχεδίασε το Cranbrook Campus στο Michigan (1925-1928), έλξη που θα συνεχιστεί και κατά την μεταπολεμική περίοδο.

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο τόσο στην Αμερική, όσο και στην Ευρώπη, λόγω του μεγάλου baby-boom έγινε έντονη η ανάγκη ίδρυσης συγκροτημάτων ικανών να φιλοξενούν μεγάλους αριθμούς σπουδαστών και διαφορετικά μεταξύ τους τμήματα, ώστε να γίνεται δυνατή η κοινή χρήση χώρων (εργαστήρια, βιβλιοθήκες, εστιατόρια, αθλητικές εγκαταστάσεις) με μείωση του λειτουργικού τους κόστους (Hall, 1997: 301). Την εποχή αυτή σχεδιάστηκαν campus είτε εντός, είτε εκτός του αστικού ιστού (πολλές φορές για την μετεγκατάσταση υπαρχόντων) και άρχισαν να εξετάζονται ζητήματα ένταξης και γενικότερης σχέσης του πανεπιστημίου με την πόλη: είτε με τη μορφή της (επανά)χρησης της υπάρχουσας κτιριακής υποδομής στη βάση ενός οργανικού σχεδιασμού, είτε με επεμβάσεις που προέβλεπαν την ενσωμάτωση αστικών λειτουργιών στο εσωτερικό των πανεπιστημιούπολεων, ώστε να ενισχύονται οι δεσμοί με την πόλη και να διαμορφώνεται ένα "κατ' αναλογία" αστικό περιβάλλον στο εσωτερικό των πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων. Στο σχεδιασμό συμμετείχαν επιφανείς αρχιτέκτονες, όπως ο Mies van de Rohe για το campus του Illinois Institute of Technology (Σικάγο, 1942-1956), στοιχημένο στις αρχές του Bauhaus. Ανάμιξη στο σχεδιασμό campus (αναλαμβάνοντας στη συνέχεια και τη σχεδίαση επιμέρους κτιρίων) είχαν και τα μέλη του TEAM 10: Με έμφαση στο συμμετοχικό σχεδιασμό ο Giancarlo de Carlo σχεδίασε το Πανεπιστήμιο του Urbino (1958), το γραφείο Bakema-Van den Broek σχεδίασε το νέο campus του πανεπιστήμιο του Delft (1958) γύρω από ένα εκτεταμένο κεντρικό πεζόδρομο, και σε μορφή πλέγματος οι Candilis-Josic-Woods σχεδίασαν το Freie Universität του Βερολίνου (1963-1973). Την ενσωμάτωση μεταμοντέρνων προσεγγίσεων στη σχεδίαση πανεπιστημιακών κτιρίων επιχείρησαν αργότερα ο James Stirling (Performing Arts Centre στο Cornell University), ο Peter Eisenman (Wexner Centre for the Visual Arts/Ohio, 1982-1989), ο Charles Moore (Πανεπιστήμιο του Oregon, 1990) και πολλοί άλλοι, στοχεύοντας κυρίως στην δημιουργία συμβολικών χώρων (Charman, 2006).

Ιδιαίτερο τύπο πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων αποτέλεσε το νέο Πανεπιστήμιο Louvain-la-Neuve στο Βέλγιο, που σχεδιάστηκε το 1969 από το γραφείο του Pierre Laconte. Η δημιουργία του υπαγορεύτηκε από ένταση και συγκρούσεις που είχαν ρίζες στις διαφορές Φλαμανδών και Βαλλόνων και εκφράστηκαν στο Καθολικό Πανεπιστήμιο της Louvain

(Catholic University of Leuven). Οι γαλλόφωνοι φοιτητές και καθηγητές εξαναγκάστηκαν σε αποχώρηση, και αυτό υπήρξε η αφορμή δημιουργίας του νέου πανεπιστημίου. Το πανεπιστήμιο Louvain-la-Neuve δημιουργήθηκε από το μηδέν, αλλά δεν εγκαταστάθηκε σ' ένα τυπικό campus. Αντ' αυτού, η έκταση των 650 εκταρίων που διατέθηκε, χρησιμοποιήθηκε για τη ταυτόχρονη δημιουργία ενός νέου πανεπιστημίου και μίας νέας πόλης, με πλήρη αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση, και συγκριτική –μέχρι τώρα– λειτουργική επιτυχία (Brockliss 2000: 168). Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στην κυκλοφοριακή μελέτη και στη σχεδίαση ενός εκτεταμένου δικτύου πεζοδρόμων.

Η έμφαση στην προστασία και στη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος, που χαρακτήρισε τη μετάβαση από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα, επηρέασε και την δομή των χώρων των πανεπιστημίων. Στις νέες διαμορφώσεις υπάρχει μια σημαντική διαφορά στο ρόλο του δημοσίου χώρου και του τοπίου σε σχέση με το συνολικό περιβάλλον των πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων. Το τοπίο και ο δημόσιος χώρος ενσωματώνονται λειτουργικά σε μια νέα αστικότητα που καθορίζουν το περιεχόμενό της και δημιουργούν σ' αυτή ένα νέο κέντρο βάρους με έντονες κοινωνικές συνιστώσες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της τάσης αυτής αποτελεί το Leer Park Project στο Dordrecht (Bindels, 2007: 84).

2. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΚΑΙ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ

Οι τύποι των σχεδίων γενικής διάταξης (master plan) συναντώνται σε πολλές παραλλαγές, που μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τέσσερα βασικά μοντέλα (Πολυδωρίδης κ.ά., 1971: 153-154):

- α. Τον τύπο της οργάνωσης των επί μέρους σχολών, με δικές τους εγκαταστάσεις σε ανεξάρτητες "νησίδες". Με βάση ένα γενικό σχέδιο χρήσεων γης, η συνολική έκταση χωρίζεται σε "οικόπεδα", ένα για κάθε σχολή και για κάθε λειτουργία. Η προσπάθεια απλά επικεντρώνεται στην λειτουργική κατανομή της έκτασης και την επίλυση κυκλοφοριακών ζητημάτων.
- β. Την ελεύθερη συνεχή διάταξη, που αποτελεί εξέλιξη του προηγούμενου συστήματος. Η ανεξαρτησία των σχολών εξακολουθεί να υπάρχει. Περιορίζεται όμως η μεταξύ τους απόσταση και δημιουργείται ένα ενιαίο σύνολο. Εμφανίζεται η ιδέα του κέντρου ως χώρου κοινής ζωής των φοιτητών, που συγκεντρώνει τις κοινωνικές και ψυχαγωγικές λειτουργίες σε υποτυπώδη μορφή.
- γ. Το σύστημα της γραμμικής διάταξης που λύνει το πρόβλημα οργάνωσης με διαφορετικό τρόπο. Το βασικό στοιχείο είναι το γραμμικό κέντρο που αποτελεί και τη σπονδυλική του στήλη. Στο γραμμικό αυτό κέντρο συγκεντρώνονται όλες οι κοινωνικές, ψυχαγωγικές λειτουργίες και διοικητικές υπηρεσίες. Με

βάση τον άξονα του γραμμικού κέντρου οι διάφορες σχολές αναπτύσσονται σε δευτερεύοντες κάθετους άξονες. Έχουν πλήρη επαφή μαζί του και συγχρόνως είναι ελεύθερες να επεκταθούν. Στο γραμμικό μοντέλο εντάσσεται για παράδειγμα ο σχεδιασμός του campus στο Bochum.

- δ. Τέλος, στον τύπο του πλέγματος που αντιμετωπίζει εντελώς διαφορετικά το θέμα. Η έννοια της ανεξάρτητης σχολής εξαφανίζεται και τη θέση της παίρνει η έδρα ή το εργαστήριο. Το συγκρότημα λειτουργικά και κατασκευαστικά αποτελεί ένα ενιαίο σύνολο, στο οποίο κάθε λειτουργία βρίσκεται στην κατάλληλη θέση. Στο πλέγμα των λειτουργιών δίνει ζωή ένα κατάλληλα μελετημένο δίκτυο ελεύθερων χώρων και κυκλοφορίας πεζών και τροχοφόρων. Σε τυπολογία πλέγματος ανήκει ο σχεδιασμός του campus στο Freie Universität στο Βερολίνο.

Η παραπάνω τυπολογία περικλείει με αρκετή επάρκεια τα μοντέλα σχεδιασμού των πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων όταν ο σχεδιασμός επικεντρώνεται στην εσωτερική λειτουργικότητα κάνοντας χρήση της χωρικής διαχείρισης των δομικών στοιχείων των campus. Αυτό φαίνεται να ήταν και το κυρίως ζητούμενο την εποχή που γράφηκε το συγκεκριμένο άρθρο. Έκτοτε –όπως περιγράφηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο– διάφορες πανεπιστημιακές εγκαταστάσεις νεώτερων χρόνων εμφάνισαν "υβριδικές" μορφές οργάνωσης των δομικών τους στοιχείων, έχοντας υιοθετήσει νέα βασικά κριτήρια για τον σχεδιασμό τους. Τέτοια κριτήρια ήταν τα χαρακτηριστικά λειτουργίας τους και η εξοικονόμηση πόρων, η γενικότερη ενσωμάτωσή τους στον χωρικό σχεδιασμό του ευρύτερου περιβάλλοντός τους, η κατά προτεραιότητα υιοθέτηση γενικότερων αρχών σχεδιασμού, όπως ο βιοκλιματικός/αειφορικός σχεδιασμός, η επανάχρηση αξιόλογων ιστορικών κτιρίων κ.λπ., η αλληλεπίδραση με τις κοινωνικές ομάδες της περιοχής τους, και όλα τα παραπάνω σε σχέση με τις λειτουργικές σχέσεις που το επιστημονικό αντικείμενο των διαφόρων σχολών και τμημάτων και η χρήση των διαφόρων εγκαταστάσεων (διοίκηση, φοιτητική κατοικία κ.λπ.) δημιουργούσαν με το ευρύτερο περιβάλλον τους. Αναφορές στους νέους αυτούς τύπους γίνονται παρακάτω.

Κατά τους Hoeger και Christiaanse (2007) οι πανεπιστημιούπολεις μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σύμφωνα με τον λειτουργικό τους προσανατολισμό. Η κατηγοριοποίηση αυτή περιλαμβάνει:

- α. τις "τεχνοπόλεις" (hightech campus), με έμφαση στις τεχνολογικά ανεπτυγμένες εφαρμογές και στην καινοτομία. Χαρακτηριστικά παραδείγματα του τύπου αυτού είναι τα πανεπιστήμια του Βερολίνου και του Espro στην Φιλανδία.

- β. τις "πράσινες" πανεπιστημιούπολεις (greenfield campus), με έμφαση στην ανάπτυξη εφαρμογών οικολογικού περιεχομένου στην ίδια την δομή και λειτουργία του πανεπιστημίου. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν τα πανεπιστήμια του Delft της Ολλανδίας και της Ζυρίχης στην Ελβετία.
- γ. τις "αστικές" πανεπιστημιούπολεις (inner city campus), που βρίσκονται σε κεντρικές θέσεις του αστικού ιστού μεγαλουπόλεων και η λειτουργία τους εντάσσεται στις αστικές λειτουργίες της πόλης και στον σχεδιασμό τους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τα πανεπιστήμια της Κωνσταντινούπολης και το Massachusetts Institute of Technology (MIT) στη Βοστώνη.
- δ. τα corporate campus (δηλαδή οι οργανωμένοι χώροι εργασίας και κατοικίας, όπως για παράδειγμα το Google Corporate Campus) και συγκεκριμένα τα campus με λειτουργικό προσανατολισμό την εργασία, την επιμόρφωση και την καινοτομία. Ο σχεδιασμός τους αναπλάθει το αστικό περιβάλλον, κυρίως με την δημιουργία και διαχείριση κοινόχρηστων και κοινωφελών χώρων και κατασκευών ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής αξίας, όπου καλούνται και ενθαρρύνονται να τους χρησιμοποιούν όχι μόνο οι έχοντες σχέση με campus, αλλά και το ευρύτερο κοινό της πόλης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτού του τύπου είναι τα Vitra Campus στο Weil am Rhein και το Novartis Campus στη Basel (Βασιλεία) της Ελβετίας.

Στην κατηγορία των "πράσινων" πανεπιστημιούπολεων της παραπάνω κατηγοριοποίησης θα πρέπει να εντάξουμε και ορισμένες προσπάθειες που βρίσκονται σε εξέλιξη και αφορούν campus με έναν "οργανικό" περιβαλλοντικό σχεδιασμό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το βραβευμένο το 2006 σχέδιο του Kazuhiro Kojima (Cat Team, Tokyo) για το νέο campus του University of Architecture (HUA) στην πόλη Ho Chi Minh στο Vietnam, που σχεδιάστηκε ως τμήμα του ρυθμιστικού σχεδίου της πόλης πάνω σε ένα μικρό νησί στο δέλτα του ποταμού Mekong. Οι ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες οδήγησαν τη σχεδιαστική ομάδα να ξεκινήσει όχι από προκαθορισμένες σχεδιαστικές αρχές, αλλά από την προσομοίωση της ανάλυσης περιβαλλοντικών δεδομένων (άνεμος, παλίρροια, υγρασία κ.λπ). Μέσω υπολογιστών και εξειδικευμένων λογισμικών (CFD) τεράστιος αριθμός δεδομένων αναλύθηκαν και τα ευρήματα οπτικοποιήθηκαν. Ως προϊόν αυτής της σχεδιαστικής προσέγγισης, το νέο campus έχει ένα "ρευστό" σχεδιασμό, συνυπάρχει με το τοπίο και βασίζεται σε βιοκλιματικά κριτήρια δροσισμού και αερισμού. Έχει την μορφή μιας συνεχόμενης ανάδρασης κυκλικών χωρικών συστημάτων (sequential loops), μορφή που κατά τους σχεδιαστές ενθαρρύνει την επικοινωνία μεταξύ των επί μέρους λειτουργιών.

Συνοψίζοντας παρατηρούμε ότι η χρονολογική και τυπολογική αναδρομή, που επιχειρήσαμε, με αναφορά στη βιβλιογραφία και τη διεθνή εμπειρία, αναδεικνύει το

πλούσιο υπόβαθρο ιδεών, συζητήσεων και υλοποιημένων παραδειγμάτων σε σχέση με τις χωρικές επιλογές και τα σχεδιαστικά μοντέλα των ευρωπαϊκών και αμερικάνικων "πανεπιστημιούπολεων"². Ακολούθησε η ελληνική εμπειρία τους ίδιους δρόμους; Υπήρξαν επιρροές, ομοιότητες, παρεκκλίσεις, ιδιαιτερότητες;

3. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

Η δημιουργία εγκαταστάσεων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα μπορεί να χωριστεί σε τέσσερις χρονικές περιόδους. Κατά την πρώτη περίοδο, ανεγείρονται δύο πανεπιστημιακά κτίρια-μνημεία: το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ) και το Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Στην δεύτερη περίοδο, που μπορεί να συσχετιστεί με την εποχή του Βενιζέλου, ιδρύεται η πανεπιστημιούπολη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ) και ανασυγκροτείται το ΕΜΠ. Η τρίτη περίοδος ταυτίζεται με τη μεταρρύθμιση Παπανδρέου της δεκαετίας του '60, την ίδρυση δύο ισχυρών περιφερειακών πόλων, στην Πάτρα και τα Γιάννενα, και τη δρομολόγηση –σύμφωνα με τις μεταπολεμικές αντιλήψεις περί πανεπιστημιούπολεων– συγκροτημάτων στις παρυφές ή και σε απόσταση από τις πόλεις. Τέλος, η τέταρτη περίοδος αφορά τα περισσότερο ή λιγότερο σχεδιασμένα campus των πολυάριθμων πανεπιστημίων και ΤΕΙ ανά την επικράτεια των τελευταίων δεκαετιών.

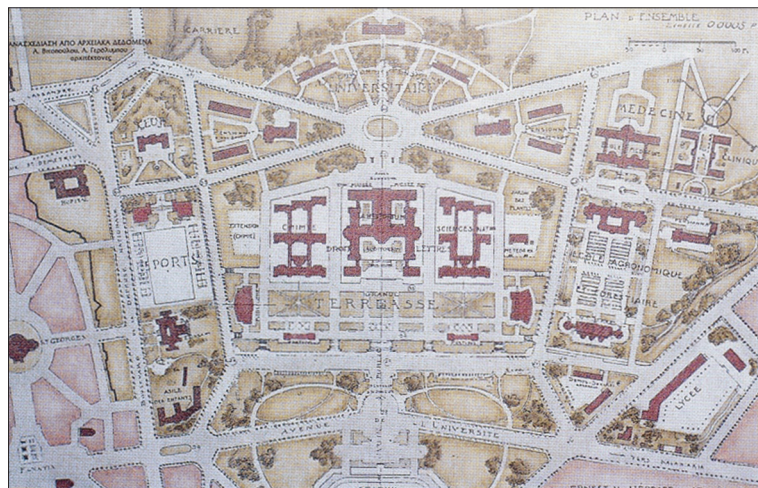
Η μακρά πορεία του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου –από τη στέγασή του στην οικία Γ. Βλαχούτση το 1836, στη συνέχεια στο συγκρότημα Αβέρωφ στην οδό Πατησίων και σήμερα στην Πολυτεχνειούπολη Ζωγράφου– και η παρόμοια πορεία του Πανεπιστημίου Αθηνών –από το επιβλητικό κτίριο-μνημείο στο κέντρο της Αθήνας, στις εγκαταστάσεις στο Γουδί– αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα των αλληπάλληλων μεταλλαγών στις ιδέες και πρακτικές ανάπτυξης των ελληνικών πανεπιστημιακών οργανισμών.

Κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου τη φάση ανέγερσης πανεπιστημιακών κτιρίων-μνημείων διαδέχεται η εκτενής και συστηματική ενασχόληση τόσο της κυβέρνησης, όσο και

2 Πιθανά πλαίσια τυπολογιών πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων θα μπορούσαν να διαμορφώνονται και από άλλα βασικά χαρακτηριστικά τους όπως: α. οι χωροθετικές επιλογές (μέσα, έξω, μακριά, κοντά στην πόλη) και η ενδεχόμενη γεωγραφική διασπορά σχολών ή τμημάτων του ίδιου ιδρύματος, β. οι λειτουργικές επιλογές (τι περιέχει το πανεπιστημιακό συγκρότημα-κτίριο), γ. το πολεοδομικό μοντέλο που επιλέγεται, δ. η αρχιτεκτονική μορφολογία κ.λπ. Στο βαθμό που τα χαρακτηριστικά αυτά αφορούσαν βασικές επιλογές σχεδιασμού για πανεπιστημιακές εγκαταστάσεις, συνιστούσαν διακριτά "μοντέλα" ιστορικών περιόδων και περιγράφηκαν παραπάνω, στο κεφάλαιο 1. Άλλες πιθανές συνιστώσες κατηγοριοποίησης (π.χ. το μέγεθος των εγκαταστάσεων), όπως επίσης παρουσιάστηκε στο κεφάλαιο 1, μπορούν να θεωρηθούν στο πλαίσιο αλληλεπίδρασης πανεπιστημίου–ευρύτερου περιβάλλοντος και πάντοτε σε συνδυασμό με συγκριτικά χαρακτηριστικά του ευρύτερου αυτού περιβάλλοντος (περιπτώσεις πανεπιστημίων σε μεγαλουπόλεις ή σε μικρότερες, "δουρυφορικές" πόλεις, ή αυτόνομα campus –σχετικά παραδείγματα των συνδυασμών αυτών από το Παρίσι ή την Bologna, το Cambridge ή τη Σαλαμάνκα, το Aarhus στη Δανία, του πανεπιστημίου Yale στο New Haven, ή του Middle Eastern Technical University [METU] στην Αγκυρα).

των επιστημόνων με το θέμα των αυτόνομων πανεπιστημιούπολεων, εστιαζόμενη κυρίως στην ίδρυση και λειτουργία του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ενώ το ενδιαφέρον για την πολεοδομική αυτή επιλογή διατηρήθηκε και μετά τον πόλεμο. Είναι αξιοσημείωτο ότι από το πολεοδομικό σχέδιο της Θεσσαλονίκης του E. Hebrard το 1917, υπήρξε ήδη πρόβλεψη για μια οργανωμένη περιοχή εγκατάστασης του Πανεπιστημίου σ' ένα χώρο δίπλα στο ιστορικό κέντρο της πόλης. Αξίζει να σχολιαστεί λίγο περισσότερο η επιλογή της χωροθέτησης του συγκροτήματος σε σχέση με τη συνολική ανάπτυξη της πόλης, καθώς και η ένταξή του στο σύστημα ζωνών πρασίνου του νέου σχεδίου (Καραδήμου-Γερόλυμπου, 2002: 90). Κατ' αρχήν η επιλογή χωροθέτησης διευκολύνθηκε από την παρουσία μεγάλων αδόμητων εκτάσεων στο συγκεκριμένο τμήμα της Θεσσαλονίκης (εβραϊκό νεκροταφείο). Η επιλογή χωροθέτησης έγινε παίρνοντας υπόψη και ισχυρά πολιτικά κριτήρια με κύριο στόχο τον "αποεβραϊσμό" ή "αποεβραιοποίηση" της Θεσσαλονίκης και την μετατροπή της από το κυριότερο πολυεθνικό Βαλκανικό αστικό κέντρο σε μια Ελληνική μεγαλούπολη με ισχυρή εθνική ταυτότητα, δεύτερη σε σειρά στην αστική ιεραρχία και σε σπουδαιότητα, μετά από την Αθήνα (Mazower, 2004). Το σχέδιο γενικής διάταξης του Hebrard είναι μια μνημειακή μελέτη σε στυλ Beaux Arts, μ' ένα μεγάλο κεντρικό άξονα κάθετο προς την ακτογραμμή συμμετρικά προς τον οποίο οργανώνεται ένας ελεύθερος χώρος πρασίνου που φέρει δημόσιες χρήσεις (Σχήμα 1). Η είσοδος σηματοδοτείται από έναν πύργο και ο άξονας καταλήγει σ' ένα κεντρικό, εντυπωσιακό κτίριο σχήματος Π (αυτό σημειώνεται στο σχέδιο ως πανεπιστήμιο), που συγκεντρώνει τις βασικές σχολές.

Σχήμα 1. Το σχέδιο της Πανεπιστημιούπολης του ΑΠΘ (1930)

Πηγή: Καραδήμου-Γερόλυμπου (2002: 90).

Ένα δεύτερο σχέδιο εκπονήθηκε πάλι από τον Hebrard στο τέλος του 1929, στην ίδια περίπου θέση. Σε αντίθεση με τη δυναμική χάραξη της κεντρικής λεωφόρου στο πρώτο σχέδιο, που εισχωρούσε στον πανεπιστημιακό χώρο, στο δεύτερο σχέδιο ο κεντρικός άξονας αποδυναμώνεται σταδιακά με την τοποθέτηση ενός αθλητικού κέντρου πάνω στον άξονα, τη διαμόρφωση μιας εισόδου-πλατείας καθώς και την ανάπτυξη της κεντρικής πλατείας κάθετα σ' αυτόν. Καθώς η σημασία του άξονα υποβαθμίζεται, ο πανεπιστημιακός χώρος απομονώνεται περισσότερο από την πόλη. Με τη χάραξη του οδικού δικτύου, η ευρύτερη περιοχή υποδιαιρείται σε επιμέρους οικοδομικές νησίδες, όπου τοποθετούνται οι διάφορες σχολές διαφυλάσσοντας με τον τρόπο αυτό την εσωτερική αυτοτέλεια και οργάνωση της κάθε σχολής. Το δεύτερο αυτό σχέδιο, επίσης δεν εφαρμόστηκε. Ωστόσο, αρκετές από τις βασικές αρχές οργάνωσης και προγραμματισμού του επηρέασαν σαφώς το μεταγενέστερο (μεταπολεμικό) σχέδιο (Καραδήμου-Γερόλυμπου, 2002).

Κατά το μεσοπόλεμο, συζητήσεις έχουμε και στην Αθήνα για τη δημιουργία πανεπιστημιούπολης στο Γουδί (1927). Βασικός παράγοντας για την προώθηση της πρότασης αυτής ήταν ο γνωστός από τη δράση του για τις "ευθυνές κατοικίες" Σπύλιος Αγαπητός, αλλά η πρόταση είχε και πολλούς υποστηρικτές στο χώρο των τεχνικών και πανεπιστημιακών. Ο αντίλογος υποστήριζε να παραμείνει και να ενδυναμωθεί ο υπάρχων πόλος στο κέντρο της πόλης γύρω από το κεντρικό κτίριο της οδού Πανεπιστημίου. Η τότε κυβέρνηση αποφάσισε τελικά την ανέγερση μιας "στρατιωτικής πόλης" στο Γουδί (ώστε να απομακρυνθούν από διάφορες περιοχές της Αθήνας οι στρατιωτικές εγκαταστάσεις) παραχωρώντας μια πολύ μειωμένη έκταση στον ίδιο χώρο για την πανεπιστημιούπολη. Τα έργα για την ανέγερση της πανεπιστημιούπολης προχώρησαν εξαιρετικά αργά και άλλαξαν πολλές φορές προτού εφαρμοστούν, σε αντίθεση μ' αυτά της "στρατιωτικής πόλης" που μέχρι το 1936 είχε ήδη απλωθεί μέχρι τις υπώρειες του Υμηττού (Καραδήμου-Γερόλυμπου, 2002: 90).

4. ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥΠΟΛΕΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Αξίζει να σημειωθεί ότι το campus του ΑΠΘ οργανώνεται περίπου στη σημερινή του μορφή αμέσως μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου (1949). Με συμπληρωματικές παραχωρήσεις, απαλλοτριώσεις και αγορές εξασφαλίζεται η γη που προβλεπόταν από το σχέδιο Hebrard. Το επίσημο σχέδιο τροποποιείται για να περιλάβει νέα δεδομένα, απομακρύνεται από τις αρχές της Beaux Arts και είναι προσανατολισμένο σχεδιαστικά στις αρχές του μοντέρνου κινήματος (σαφής οριοθέτηση της ζώνης ειδικής λειτουργίας με τις περιμετρικές αρτηρίες, ελεύθερα χαραγμένο σύστημα εσωτερικής κυκλοφορίας, ελεύθερη διάταξη κτιρίων μέσα σε χώρους πράσινου). Η πολεοδομική εξέλιξη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου

Θεσσαλονίκης συνεχίστηκε και κατά την επόμενη περίοδο (δεκαετία του '60) και το συνολικό συγκρότημα αποτέλεσε μέχρι σήμερα αντικείμενο πολλών θεωρητικών ελεξεργασιών ως το σημαντικότερο δείγμα αυτόνομου πανεπιστημιακού campus μέσα στον αστικό ιστό ελληνικής πόλης.

Κατά την τρίτη περίοδο (δεκαετία του '60), με τη μεγάλη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του Γ. Παπανδρέου, ιδρύονται δύο νέα περιφερειακά πανεπιστήμια, τα Πανεπιστήμια Πατρών και Ιωαννίνων, με δύο μεγάλες πανεπιστημιούπολεις. Η πανεπιστημιούπολη Πατρών σχεδιάστηκε την περίοδο 1972-1973 στην περιοχή του Ρίου, 12 χλμ. από το κέντρο της Πάτρας, σε έκταση αρχικά 2.500 περίπου στρ. –που σήμερα έφτασε τα 4.500 στρ.– με τη σφραγίδα του πολυετού Κωνσταντίνου Δοξιάδη. Αντίστοιχα, το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων κατ' αρχήν στεγάστηκε στο παλιό κτίριο της Ζωσιμαίας Παιδαγωγικής Ακαδημίας (η Φιλοσοφική Σχολή το 1964) και ένα χρόνο μετά επεκτάθηκε και στην Τεχνική Σχολή Ιωαννίνων, ενώ η πανεπιστημιούπολη Ιωαννίνων σχεδιάστηκε αργότερα ως μια αυτόνομη "πόλη" κατ' αναλογία προς την φυσική πόλη. Ο χώρος ανάπτυξης ήταν μια έκταση 3.500 στρ. στην περιοχή Δουρούτη σε απόσταση 5 χλμ. από τα όρια της πόλης. Το ρυθμιστικό σχέδιο του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων εκπονήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '80 από τον αρχιτέκτονα και καθηγητή του ΑΠΘ Τάσο Κωτσιόπουλο σ' ένα σταυροειδές σύστημα με δύο κύριους άξονες ανάπτυξης: τον κάθετο στις κλίσεις άξονα του κέντρου και τον οριζόντιο άξονα που ένωνε τις πλατείες των δύο πρώτων Σχολών (Φιλοσοφικής και Φυσικομαθηματικής). Στον πυρήνα τοποθετήθηκαν τα κτίρια της Βιβλιοθήκης, του συνεδριακού κέντρου κ.λπ. Το ρυθμιστικό τροποποιήθηκε αισθητά κατά την εφαρμογή του.

Κατά την τέταρτη περίοδο (δεκαετία του '70 – σήμερα) κάνει την εμφάνισή του ένα νέο μοντέλο: το πανεπιστήμιο-δίκτυο, το οποίο διασπείρεται σε γειτονικές πόλεις. Η εφαρμογή του μοντέλου αυτού έγινε με την ανάπτυξη του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου της Θράκης. Το συγκεκριμένο πανεπιστήμιο αργότερα εξαπλώθηκε σε όλες τις μεγάλες πόλεις της Θράκης: στην Κομοτηνή, στην Ξάνθη, στην Αλεξανδρούπολη και στην Ορεστιάδα. Το αρχικό ρυθμιστικό σχέδιο του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου εκπονήθηκε από τον Τάσο Κωτσιόπουλο, ενώ το 1993 εκπονήθηκε νέο ρυθμιστικό σχέδιο του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης στην Ξάνθη, σε νέα περιοχή, στο βορειοανατολικό άκρο της πόλης, εκτός αστικού ιστού αλλά με γειτνίαση προς αυτόν. Το νέο ρυθμιστικό εκπονήθηκε από το γραφείο Δοξιάδη και μέχρι σήμερα έχει ελάχιστα υλοποιηθεί (μέχρι τα μέσα του 2012 έχει κατασκευαστεί μόνο το κτίριο της βιβλιοθήκης και οι εγκαταστάσεις του Τμήματος Αρχιτεκτόνων). Κεντρική ιδέα του σχεδίου είναι η οργάνωση αυτοτελών κτιριακών ενότητων ("νησίδων") που χαρακτηρίζονται από διαφορετική τυπολογική αφετηρία και κτιριακή οργάνωση, σε εξάρτηση από δύο άξονες που ορίζουν μεταξύ τους ένα χώρο διαμορφωμένου πράσινου. Στο χώρο αυτό τοποθετούνται η κεντρική πλατεία και τα κτίρια που στεγάζουν τις κοινόχρηστες λειτουργίες.

Την δημιουργία του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου ακολούθησε από την δεκαετία του '80 και μετά, μια περιφερειακή πανεπιστημιακή έκρηξη. Χαρακτηριστικά της ήταν η μαζικοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης και η δημιουργία περιφερειακών πανεπιστημίων και ΤΕΙ στα πλαίσια πολιτικών δημιουργίας πόλων ανάπτυξης, είτε πολιτικών επαν-ιεράρχησης του οικιστικού δικτύου. Το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας με κέντρο το Βόλο, αποκτά το διάστημα 1994-1998 νέους πόλους στη Λάρισα, τα Τρίκαλα και την Καρδίτσα. Το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης εξακτινώνεται στη Φλώρινα, την Κοζάνη και Βέροια ακριβώς την ίδια περίοδο που το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων επεκτείνεται στο Αγρίνιο. Το Πανεπιστήμιο του Αιγαίου, όπου η νησιωτική ιδιομορφία το καθιστά το πλέον σύνθετο ως προς τη μορφή και τη διοίκηση, ιδρύεται το 1984 και αναπτύσσεται ως σήμερα, στη Μυτιλήνη, τη Χίο, τη Ρόδο, το Καρλόβασι της Σάμου και στην Ερμούπολη Σύρου, δηλαδή σε νησιά που στις περισσότερες περιπτώσεις επικοινωνούν μεταξύ τους μόνο μέσω Πειραιά. Τέλος το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου διασπείρεται σε Κόρινθο, Τρίπολη, Ναύπλιο, Σπάρτη και Καλαμάτα.

Η διασπορά αυτή ήταν σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα μιας πολιτικής χωροθέτησης των διαφόρων σχολών σε διαφορετικές έδρες, στοχεύοντας σε θετική επίδραση στην περιφερειακή ανάπτυξη, σε πολλαπλούς τομείς: οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό κ.λπ. Και βέβαια, απαραίτητη γι' αυτό συνθήκη θεωρήθηκε η ενσωμάτωση των πανεπιστημιακών τμημάτων στις πόλεις-έδρες τους και στις αντίστοιχες τοπικές κοινωνίες, κάτι που εξάλλου θεωρήθηκε ότι θα συνέβαινε έτσι και αλλιώς, με σχεδόν αυτόματες διαδικασίες (Λαμπριανίδης, 1993). Οι προσδοκίες αυτές υποτίθεται ότι υπερτερούσαν, σε σχετική στάθμιση, των προφανών μειονεκτημάτων της διασποράς των σχολών των σχετικών με την οργάνωση, οικονομίες κλίμακας, ειδικό βάρος, και τελικά την ίδια την λειτουργία των πανεπιστημίων. Ήταν όμως τελικά έτσι; Η επαρκής χρονικά εμπειρία των σχολών αυτών έδειξε ότι στην παραπάνω στάθμιση, τα μεν αναμενόμενα μειονεκτήματα στη λειτουργία των πανεπιστημίων του τύπου της διασποράς ή πολυκεντρικότητας αποδείχθηκαν πραγματικά, χωρίς όμως να επιτευχθεί το θεωρητικό αντιστάθμισμα: η περιφερειακή ανάπτυξη (Λαμπριανίδης, 1993). Αποδείχθηκε ότι οι σημαντικότεροι παράγοντες για την λήψη αποφάσεων υπέρ της διασποράς ήταν οι πιέσεις τοπικών παραγόντων που διέβλεπαν ότι με την λειτουργία πανεπιστημιακών τμημάτων στις πόλεις τους θα προέκυπταν άμεσα οικονομικά οφέλη στον ντόπιο πληθυσμό και πολιτικά οφέλη στους ίδιους. Έτσι, η αναμενόμενη ανάπτυξη περιορίστηκε σε περιορισμένους τομείς λιανικού εμπορίου και υπηρεσιών (ταβέρνες, μπαρ, ενοικιαζόμενα διαμερίσματα, είδη πρώτης ανάγκης). Η ενσωμάτωση των περιφερειακών πανεπιστημίων στις πόλεις, από την άλλη μεριά, αποδείχθηκε πολύ πιο πολύπλοκο ζήτημα απ' ότι αρχικά πιστευόταν (Λαμπριανίδης, 1993· Θεοδωρά, 2006). Στα συντριπτικά περισσότερα παραδείγματα, η αλληλεπίδραση πανεπιστημίου-πόλης σε

επίπεδο λειτουργίας συστημάτων ήταν ελάχιστη, με έντονα χαρακτηριστικά περιχαράκωσης –από την πλευρά του ασθενέστερου σε επιρροή– και αδιαφορίας/αγνόησης –από την πλευρά του ισχυρότερου.

Για την τελευταία αυτή κατηγορία πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων και την οργάνωσή τους σε ενιαία οικοπεδική έκταση μετά από περιπλάνηση και διάχυση εντός του πολεοδομικού ιστού των αντιστοιχών πόλεων, εκπονήθηκαν μια σειρά ρυθμιστικών σχεδίων. Αξίζει στο σημείο αυτό να σημειώσουμε ότι η χρήση του όρου "ρυθμιστικό σχέδιο πανεπιστημιούπολης", χρησιμοποιείται καταχρηστικά γιατί στην ουσία πρόκειται για το σχέδιο γενικής διάταξης του πανεπιστημιακού χώρου (master plan). Δικαιολογείται όμως από την επικρατούσα πρόσληψη του χώρου των πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων ως "αυτόνομης πόλης", για την οποία εκπονείται ιδιαίτερο "ρυθμιστικό σχέδιο".

Τα χαρακτηριστικότερα ρυθμιστικά σχέδια των δύο τελευταίων δεκαετιών αφορούν το Πολυτεχνείο Κρήτης και το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (στο οποίο θα αναφερθούμε αναλυτικότερα στη συνέχεια). Το ρυθμιστικό σχέδιο του Πολυτεχνείου Κρήτης εκπονήθηκε σε διάφορες φάσεις στο διάστημα από το 1989 ως το 1996 και αφορούσε τόσο το τμήμα του Πολυτεχνείου στον αστικό ιστό της πόλης των Χανίων, όσο και την πανεπιστημιούπολη του Ακρωτηρίου. Το ρυθμιστικό σχέδιο του Ακρωτηρίου προέβλεπε τη λειτουργία νησίδων ώστε να μη δημιουργούνται προβλήματα από τη σταδιακή κατασκευή (Γιακουμακάτος, 2002: 70). Όπως προαναφέρθηκε, το μοντέλο των νησίδων επιτρέπει τη λειτουργική και μορφολογική αποσύνδεση των επί μέρους Σχολών και την ενδεχόμενη εφαρμογή διαφορετικών κατά τμήμα ή Σχολή αρχιτεκτονικών αντιλήψεων. Επιτρέπει επίσης την καλύτερη αξιοποίηση του συνολικού οικοπεδικού χώρου δημιουργώντας τοπικές συμπυκνώσεις και ατμόσφαιρα αστικού χώρου. Αναφορά, τέλος, θα πρέπει να γίνει στο νέο ρυθμιστικό σχέδιο του ΑΠΘ, που εκπονείται κατά το διάστημα 1989-1993 από τον Τάσο Κωτσιόπουλο. Με δεδομένο το σχεδιασμό της πανεπιστημιούπολης ως αυτόνομου campus, ακολουθήθηκε μια μέθοδος διορθωτικών συμπληρώσεων και επιλέχθηκε η ανασύνταξη του κεντρικού διαμήκου άξονα. Ο πανεπιστημιακός εγκάρσιος πεζόδρομος πλαισιώθηκε από πετυχημένες επεμβάσεις, όπως η υπόγεια επέκταση της Φιλοσοφικής και της Κεντρικής Βιβλιοθήκης και έγιναν διορθωτικές κινήσεις σε διάφορα σημεία κυρίως της περιμέτρου με στόχο τη δημιουργία αστικών ορίων της πανεπιστημιούπολης (Γιακουμακάτος, 2002: 70).

Συνοψίζοντας παρατηρούμε ότι στην περίπτωση των ελληνικών πανεπιστημίων η εμπειρία αρχιτεκτονικών και πολεοδομικών προσεγγίσεων δεν διακρίνεται για την προτίμηση σ' ένα συγκεκριμένο μοντέλο παρά το ότι πολλές από αυτές προέρχονται από τις ίδιες πηγές αρχιτεκτονικού/πολεοδομικού σχεδιασμού³. Είναι φανερό ότι οι επιλογές σε

3 Ο Γιακουμακάτος (2012) θεωρεί τον Κωτσιόπουλο έναν από τους βασικότερους παράγοντες διαμόρφωσης του τομέα του σχεδιασμού ελληνικών πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων και κτιρίων, έχοντας εκπονήσει ρυθμιστικά σχέδια για τα πανεπιστήμια Ιωαννίνων και Θεσσαλίας, για το Πολυτεχνείο Κρήτης, για το Δημοκρίτειο

κάθε αστικό κέντρο κατευθύνονται από τις συγκεκριμένες συνθήκες της διαθέσιμης γης ή του κτιριακού αποθέματος. Ειδικότερα στο χωρικό μοντέλο του πανεπιστημίου–δικτύου των τελευταίων δεκαετιών αποτυπώνονται οι εγγενείς δυσκολίες και παλινδρομήσεις μιας μικρής χώρας. Το ζήτημα άλλωστε της υπεροχής του αυτόνομου πανεπιστημιακού πόλου (campus) σε σχέση μ' έναν οργανισμό που διαχέεται στην πόλη, ή το αντίστροφο, δεν έχουν βρει μια τελική θεωρητική υποστήριξη, και οι επιλογές τόσο διεθνώς όσο και στη χώρα μας είναι αποτέλεσμα κάθε φορά του πνεύματος της εποχής ή πολύ πιο πρακτικά των συγκεκριμένων δυνατοτήτων. Πάντως από την *cite culturelle* του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, στην λογική των "νησίδων" του ρυθμιστικού σχεδίου του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου στην Ξάνθη και από την πολυκεντρική οργάνωση της πανεπιστημιούπολης του Βόλου, στο "διάσπαρτο" στο αρχιπέλαγος Πανεπιστήμιο του Αιγαίου διανύθηκε ήδη μακρύς δρόμος.

5. ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΕΙ ΚΑΒΑΛΑΣ

Οι πανεπιστημιούπολεις στο Βόλο και την Καβάλα που αναπτύσσουμε στη συνέχεια, δείχνουν ξεκάθαρα τη μεταφορά στην πράξη των δύο βασικών θεωρητικών επιλογών: αναλύεται το διάχυτο στον αστικό ιστό πανεπιστήμιο Θεσσαλίας στο Βόλο, σε αντιδιαστολή με το απομονωμένο, αυτόνομο campus του ΤΕΙ Καβάλας. Το μεν πρώτο αποτελεί έναν αστικό οργανισμό που συνεχώς μεταβάλλεται και αναμορφώνεται, το δε δεύτερο είναι ένα προϊόν της λογικής του zoning και της εσωστρέφειας.

5.1. Το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας αποτελεί ένα σύμπλεγμα ακαδημαϊκών τμημάτων στις πρωτεύουσες τεσσάρων θεσσαλικών νομών: το Βόλο, τη Λάρισα, τα Τρίκαλα και την Καρδίτσα. Στην Καρδίτσα λειτουργεί τμήμα Κτηνιατρικής, στο συγκρότημα της πρώην σχολής νηπιαγωγών (επιφάνεια περίπου 5,5 στρ.), που παραχώρησε το ΥΠΕΠΘ, ενώ σε χώρο 20 στρ., που παραχώρησε ο Δήμος Καρδίτσας λειτουργούν τα εργαστήρια και η κοινότητα Καρποχωρίου παραχώρησε στο Πανεπιστήμιο 520 στρ. αγροτικής έκτασης για τη δημιουργία αγροκτήματος. Στα Τρίκαλα λειτουργεί το τμήμα Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού σε έκταση που παραχωρήθηκε από το Δήμο Τρικκαίων στη συνοικία Καρυές. Στη Λάρισα το τμήμα Ιατρικής στεγάζεται στην πρώην κλινική Κατσιγρα, κτίριο που αγοράστηκε από το πανεπιστήμιο το 1987, ενώ στο κτίριο της πρώην παιδαγωγικής ακαδημίας Λάρισας και σε μισθωμένα κτίρια σε διάφορα σημεία της πόλης λειτουργεί το τμήμα Βιοτεχνολογίας. Στη θέση Μεσοούρλο δίπλα στο Περιφερειακό Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο σε έκταση 90

Πανεπιστήμιο Θράκης και το νέο ρυθμιστικό σχέδιο για το ΑΠΘ.

στρ. που παραχώρησε ο Δήμος Λάρισας, κτίστηκε πρόσφατα νέο συγκρότημα της Σχολής των Επιστημών Υγείας.

Ισχυρότερος όμως πόλος του πανεπιστημίου παραμένουν οι εγκαταστάσεις του στο Βόλο, που ακολούθησαν ένα συγκροτημένο σχέδιο διάχυτης αστικής χωροθέτησης. Το ρυθμιστικό σχέδιο του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας στο Βόλο εκπονήθηκε αρχικά το 1986 και τροποποιήθηκε το 1992 σε συνεργασία με το ΑΠΘ, το δήμο Βόλου και το ΤΕΕ Μαγνησίας. Προωθήθηκε ένα πολυκεντρικό σχήμα οργάνωσης με κύριο χαρακτηριστικό έναν πυρήνα πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων στον κεντρικό ιστό της πόλης και τις υπόλοιπες στην περίμετρό της. Η οργανική διαπλοκή των πανεπιστημιακών με τις αστικές λειτουργίες γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να υπάρχουν περιοχές όπου κυριαρχούν οι πανεπιστημιακές λειτουργίες και άλλες όπου υπολείπονται.

Το μοντέλο της διάχυτης αστικής χωροθέτησης που επιλέχθηκε στην περίπτωση του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας στο Βόλο συνήθως συνδυάζεται με την επανάχρηση ιστορικών κτιρίων ή περιοχών που έχουν χάσει την αρχική λειτουργία τους. Με τον τρόπο αυτό αφενός η νέα εγκατάσταση αποκτά εκ μεταφοράς ιστορία και παρελθόν και αφετέρου μετατρέπεται σ' ένα μηχανισμό ανάπλασης της περιβάλλουσας περιοχής. Η επανάχρηση του διατηρητέου κτιρίου της καπνοβιομηχανίας Παπαστράτου στην παραλία του Βόλου (πρυτανεία, διοικητικές υπηρεσίες, και ορισμένα πανεπιστημιακά τμήματα της Σχολής Επιστημών του Ανθρώπου –βλ. Εικόνα 1) και του χώρου όπου εγκαταστάθηκε η Βιβλιοθήκη (Εικόνα 2), λειτούργησαν ακριβώς μ' αυτόν τον τρόπο. Η Πολυτεχνική Σχολή του πανεπιστημίου στεγάστηκε με την ίδια λογική στην περιοχή Πεδίου του Άρεως, σε έκταση 66 στρ., στις εγκαταστάσεις μιας πρώην μεταλλουργικής βιομηχανίας και σε χερσαία έκταση που παραχωρήθηκε από το Διμενικό Ταμείο Βόλου. Σε μισθωμένα κτίρια στο κέντρο του Βόλου στεγάζονται εργαστήρια και γραφεία του Τμήματος Μηχανικών Η/Υ, του Οικονομικού Τμήματος και της Σχολής Επιστημών του Ανθρώπου. Τέλος, σε εγκαταστάσεις του Πανεπιστημίου, στο Φυτόκο, βόρεια της πόλης του Βόλου και σε επαφή με τον αστικό ιστό λειτουργεί η Γεωπονική Σχολή. Η ιδιαίτερη ευαισθησία του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς του κάθε τόπου διά της επανάχρησης παλαιών και ιστορικών κελυφών φαίνεται από το ότι του ανήκουν πολλά παραδοσιακά κτίρια στην πόλη του Βόλου, όπως το παλιό καπνεργοστάσιο Ματσάγγου, το νεοκλασικό αρχοντικό της οικογένειας Τσικρίκη, το Μουσείο Κίτσου Μακρή, η πρώην κλινική Δητώ (στεγάζει τη φοιτητική εστία και τη φοιτητική Λέσχη) κ.ά. Αυτή η πολιτική προσκτήσεων και διασποράς στον ευρύτερο αστικό ιστό, όπως και η προσπάθεια ανέγερσης εντυπωσιακών κτιρίων (όπως το κτίριο Δελμούζου) ή ανακαινίσεων (όπως το κτίριο της Βιβλιοθήκης –βλ. Εικόνα 2) αποτελεί μια συνειδητή επιλογή της διοίκησης του πανεπιστημίου και σ' αυτό, δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί η συμβολή του επιστημονικού δυναμικού των τμημάτων

Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, και Αρχιτεκτονικής. Πρόκειται για μια αντίληψη που θεωρεί την ανάπτυξη ενός πανεπιστημίου ως μια ευκαιρία για αστική ανάπτυξη (Mundt, 1998). Η επιλογή αυτή, βέβαια, δεν υπήρξε αποκλειστική, καθώς το κτίριο Χωροταξίας στο Πεδίο του Άρεως είναι νέα κατασκευή, ενώ νέες κατασκευές σχεδιάζονται στον ίδιο χώρο για να καλύψουν παρούσες ανεπάρκειες των υπόλοιπων τμημάτων της Πολυτεχνικής Σχολής. Στο σύνολο των πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων στο Βόλο εμφανείς είναι οι αδυναμίες όπως ο χαμηλός βαθμός επικοινωνίας και συλλειτουργίας των διαφόρων σχολών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, τόσο μεταξύ αυτών που βρίσκονται στον Βόλο, όσο –και πολύ περισσότερο– μεταξύ αυτών που βρίσκονται σε διαφορετικές πόλεις. Οι υπάρχουσες σχολές δεν συνδέονται μεταξύ τους ούτε με κάποιο ειδικό δίκτυο συγκοινωνίας (π.χ. μικρά λεωφορεία για εξυπηρέτηση των φοιτητών, ποδηλατόδρομοι, δίκτυο πεζοδρόμων κ.λπ.), αλλά ούτε και με το υπάρχον δίκτυο αστικής συγκοινωνίας Βόλου και Νέας Ιωνίας. Ειδικότερα, το κτίριο Παπαστράτου, παρά τον ειδικό ρόλο του ως έδρα της Πρυτανείας και των διοικητικών υπηρεσιών, παρουσιάζει δυσκολίες επισκεψιμότητας, που επικεντρώνονται κυρίως στην παντελή έλλειψη δυνατοτήτων στάθμευσης ΙΧ των επισκεπτών αλλά και των εργαζομένων, στην πρόσβασή του μόνο από την οδό Ιάσωνος που αποτελεί κεντρική οδό με ιδιαίτερα έντονη κυκλοφοριακή συμφόρηση κατά το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας, και την έλλειψη δικτύου εναλλακτικών μεταφορών (πεζοδρόμοι, ποδηλατόδρομοι). Αντίθετα, ιδιαίτερα ευνοημένες στον τομέα συγκοινωνιών και προσβασιμότητας είναι οι Πολυτεχνικές Σχολές (χωροθετημένες στο Πεδίο Άρεως, στη δυτική είσοδο της πόλης, με γειτνίαση με τους τερματικούς σταθμούς αστικών και υπεραστικών συγκοινωνιών και καλή προσβασιμότητα από τον σταθμό του τραίνου) και η Γεωπονική Σχολή (με προσβασιμότητα από τον περιφερειακό άξονα Βόλου και καλές συνδέσεις με το εσωτερικό οδικό δίκτυο της πόλης). Ωστόσο, η διαμόρφωση του κοινόχρηστου/εξωτερικού χώρου των παραπάνω σχολών είναι υποτυπώδης, είτε λόγω έλλειψης σχεδιασμού στην κλίμακα διαμόρφωσης τοπίου, είτε λόγω αδυναμίας εφαρμογής του υπάρχοντος σχεδιασμού για τους χώρους αυτούς. Θα πρέπει να τονιστούν ακόμη και οι σημαντικές αδυναμίες –λειτουργικές κυρίως– που υπάρχουν στην λειτουργία των μεμονωμένων κτιρίων, όπως οι ελλείψεις επιλογών για εξοικονόμηση ενέργειας αλλά και προσβασιμότητας από άτομα με ειδικές ανάγκες.

Γενικότερα, το Πανεπιστήμιο και η λειτουργία του σαν ξεχωριστή ενότητα, αλλά και σαν στοιχείο των αστικών λειτουργιών του Βόλου, δεν έχει αντιμετωπιστεί επαρκώς από τον υφιστάμενο πολεοδομικό σχεδιασμό. Βελτιώσεις αναμένονται από το υπό εκπόνηση νέο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Βόλου.

Εικόνα 1. Το κτίριο Παπασοράτου και Δελμούζου (Βόλος)

Εικόνα 2. Το κτίριο της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου (Βόλος)

Το μοντέλο της διάχυτης αστικής χωροθέτησης της πανεπιστημιούπολης του Βόλου έχει εκτιμηθεί θετικά από την ελληνική επιστημονική κοινότητα, θεωρήθηκε συμβατό με την ελληνική κουλτούρα και τις συνθήκες ζωής και αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση και για άλλες περιπτώσεις (Πολύζος, 2006). Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί, ότι συγκριτικά με παραδείγματα παρόμοιων τύπων χωροθέτησης πανεπιστημίων σε αστικό περιβάλλον σε άλλες χώρες, η αλληλεπίδραση και συλλειτουργία πανεπιστημίου–πόλης είναι μειωμένη, τόσο σε γενικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο μεμονωμένων σχολών ή συγκροτημάτων σχολών με το άμεσα γειτονικό αστικό τους περιβάλλον (πέριξ αυτών γειτονιές). Μια πιο συγκεκριμένη αποτίμηση της αλληλεπίδρασης πανεπιστημίου και πόλης στην συγκεκριμένη περίπτωση ΠΘ και Βόλου, θα πρέπει να σημειώσει αρχικά την επιρροή των πολιτικών του πανεπιστημίου σε σχέση με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και την επανάχρηση παλαιών και ιστορικών κελυφών στις σχετικές πολιτικές και εφαρμογές των φορέων της πόλης, με έμμεσες και άμεσες θετικές επιδράσεις στους παρακείμενους δημόσιους χώρους. Θετική υπήρξε ακόμη η συμβολή του πανεπιστημίου στον χωρικό σχεδιασμό του αστικού συγκροτήματος, σε ερευνητικές παρεμβάσεις διαμόρφωσης δημόσιων χώρων (πλατειών, λιμανιού) και ανάπλασης περιοχών, παρά το ότι το πιο σημαντικό σημείο της συμβολής αυτής παρέμεινε στον τομέα θεωρητικών επεξεργασιών με εμφανή υστέρηση στον τομέα των εφαρμογών. Αντίθετα, το πανεπιστήμιο απέτυχε να επιδράσει στις μεθόδους δόμησης κτιρίων στην πόλη προς την κατεύθυνση υιοθέτησης συνιστωσών ευνοϊκών προς το περιβάλλον (εξοικονόμηση ενέργειας, βιοκλιματική αρχιτεκτονική) όπως και κοινωνικών συνιστωσών (προσβασιμότητα, ευνοϊκές συνθήκες χρήσης από άτομα με ειδικές ανάγκες κ.λπ.), εφόσον απέτυχε να παρέχει θετικά παραδείγματα για

τις συνιστώσες αυτές από τις δικές του εγκαταστάσεις. Τέλος, στον τομέα κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών, πολιτιστικών κ.ά. αλληλεπιδράσεων πανεπιστημίου και πόλης, θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει ότι η αλληλεπίδραση αυτή υπήρχε και υπάρχει, αλλά η πόλη είναι κυρίως αυτή που επιβάλλει τον τόπο, τον χρόνο και το είδος της, καθώς είναι πολύ πιο εμφανής στα συγκροτήματα που βρίσκονται στο κέντρο της πόλης (στον κυρίως χώρο κατανάλωσης και πολιτιστικής αναπαραγωγής), ενώ στην περίπτωση π.χ. της Πολυτεχνικής Σχολής, η επίδραση στον γύρω χώρο είναι μηδαμινή, παρόλο που ο χώρος αυτός είναι ιδιαίτερα υποβαθμισμένος και η σημασία παρεμβάσεων του πανεπιστημίου σε αυτόν θα ήταν σημαντική κι ενδιαφέρουσα.

Παράλληλα με τις πανεπιστημιούπολεις των ΑΕΙ, αναπτύσσονται τις τελευταίες τρεις δεκαετίες και τα campus των νεοϊδρυθέντων ΤΕΙ της χώρας. Αναφορικά με την χωροθέτησή τους σε σχέση με τις πόλεις-έδρες τους, το ΤΕΙ Θεσσαλονίκης στη Σίνδο χωροθετήθηκε σε μεγάλη απόσταση από τη πόλη της Θεσσαλονίκης (έχει συγκεντρώσει αρνητικές κριτικές), ενώ στην Καβάλα, στην Κοζάνη και στις Σέρρες, τα ΤΕΙ αναπτύχθηκαν σαν αυτοτελή συγκροτήματα στις παρυφές των αντίστοιχων πόλεων. Από αυτά, τα δύο πρώτα αναπτύχθηκαν σε μορφή πλέγματος, ενώ το ΤΕΙ Σερρών σε γραμμική μορφή. Πέραν αυτών, το ΤΕΙ Ιονίων Νήσων έχει εξακτινωθεί στο Ζάκυνθο, Λευκάδα και Κεφαλονιά. Επίσης, αδικαιολόγητες τάσεις εξακτίωσης εμφανίζουν τελευταία το ΤΕΙ Καβάλας –στην Ορεστιάδα και Πετρούσα (Δήμος Προσοτσάνης)–, το ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας –με έδρα την Κοζάνη, στην Πτολεμαΐδα και στα Γρεβενά–, το ΤΕΙ Κρήτης –στον Άγιο Νικόλαο–, το ΤΕΙ Πάτρας –στην Αμαλιάδα–, το ΤΕΙ Λάρισας –στην Καρδίτσα και Τρίκαλα– κ.ά.

5.2. Το ΤΕΙ Καβάλας

Το ΤΕΙ Καβάλας ιδρύθηκε αρχικά ως ένα ενιαίο συγκρότημα, εγκατεστημένο σε ένα ενιαίο campus, στην πόλη της Καβάλας. Αργότερα όμως, εκμεταλλευόμενο τις τάσεις πολλαπλασιασμού των τμημάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και εξάπλωσής τους σε διαφορετικές πόλεις, δημιούργησε Σχολή Τεχνολογίας Γεωπονίας με τμήματα Δασοπονίας & Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος, και Αρχιτεκτονικής Τοπίου στην Δράμα, Τμήμα Οινολογίας στην Προσοτσάνη Δράμας, και Τμήμα Νοσηλευτικής στο Διδυμότειχο.

Επιλέξαμε να αναφερθούμε εκτενέστερα στο campus του ΤΕΙ Καβάλας στην Καβάλα, γιατί αποτελεί μία ευανάγνωστη περίπτωση πολιτικής χωροθέτησης ενός ελληνικού campus της δεκαετίας του '80. Στο campus αυτό λειτουργούν η Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών με τμήματα Ηλεκτρολογίας, Μηχανολογίας, Τεχνολογίας Πετρελαίου & Φυσικού Αερίου, Βιομηχανικής Πληροφορικής και Γενικό Τμήμα Θετικών Επιστημών, και η Σχολή Διοίκησης & Οικονομίας με τμήματα Λογιστικής, Διοίκησης Επιχειρήσεων, και Διαχείρισης Πληροφοριών. Το campus αναπτύσσεται στην κορυφή ενός εξάρματος, με

υψόμετρο και θέα προς την θάλασσα, στα όρια της πόλης σε έκταση 132 στρ., με κάλυψη περίπου 36.000 τ.μ., από τα οποία 6.000 τ.μ. σε αίθουσες διδασκαλίας και 11.500 τ.μ. σε εργαστήρια (Εικόνα 3).

Εικόνα 3. Αεροφωτογραφία του ΤΕΙ Καβάλας

Η δυσκολία πρόσβασης (σχεδόν αθέατο από το δρόμο) σε συνδυασμό με την αυστηρή οριοθέτησή του με ψηλό τοίχο αντιστήριξης –που οπτικά λειτουργεί σαν αμυντικό τείχος– λειτούργησε εκ των πραγμάτων προβληματικά, ιδιαίτερα γιατί στέρησε από την ακαδημαϊκή κοινότητα τη συνέχεια και την πολυπλοκότητα της αστικής ζωής. Η πρόσβαση γίνεται με αστική συγκοινωνία και ΙΧ και είναι αποκομμένο από την περιβάλλουσα οικιστική ενότητα. Η εξυπηρέτηση από το δίκτυο αστικής συγκοινωνίας δεν είναι επαρκής (μικρή συχνότητα δρομολογίων), ενώ δεν υπάρχουν δίκτυα εναλλακτικών μετακινήσεων (ποδηλατόδρομοι, πεζόδρομοι). Η προσβασιμότητα του ΤΕΙ Καβάλας αναμένεται να αυξηθεί με την κατασκευή και λειτουργία της περιμετρικής οδού της πόλης, και ιδιαίτερα του δυτικού της τμήματος όπου προβλέπεται και δημιουργία δεύτερου κόμβου πρόσβασης, ενώ στο υπό εκπόνηση Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο της Καβάλας (2010), το ζήτημα της έλλειψης χώρου προβλέπεται να λυθεί με επέκταση του campus του ΤΕΙ Καβάλας στην περιοχή αυτή (Σχήμα 2). Η σύνδεση, πάντως, του ΤΕΙ με την υπόλοιπη πόλη και ιδιαίτερα με το κέντρο της, παρουσιάζεται σήμερα δύσκολη και δεν αναμένεται να βελτιωθεί σημαντικά στο προσεχές, τουλάχιστον, μέλλον. Ο βαθμός απομόνωσης του ΤΕΙ από την υπόλοιπη πόλη, περαιτέρω επιτείνεται και από το γεγονός λειτουργίας μέσα στις εγκαταστάσεις του και τριών κτιρίων διαμονής σπουδαστών/φοιτητικές εστίες (για 450 σπουδαστές, από το σύνολο των 10.000 εγγεγραμμένων). Έτσι, λόγω και των δυσκολιών

ελέγξιμο οργανισμού είναι παρούσα στο campus του ΤΕΙ Καβάλας, δημιουργώντας ένα στεγανό υπόκεντρο εξουσίας, που συνδιαλέγεται με τις αρχές της πόλης και της τοπικής κοινωνίας από μια απόσταση (τόσο φυσικά, όσο και ιδεατά) ασφαλείας. Αυτό έγινε ιδιαίτερα αισθητό κατά την πρόσφατη διαδικασία διαβούλευσης για την εκπόνηση της αναθεώρησης του νέου Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου Καβάλας, όπου ούτε το ΤΕΙ διά των παραγόντων του (διοίκηση, φοιτητικός σύλλογος κ.λπ.) έκανε αισθητή την παρουσία του, αλλά ούτε και οι υπόλοιποι φορείς και ομάδες κοινού της πόλης έδειξαν να εκτιμούν την δυνατότητα προσφοράς του ΤΕΙ στην πόλη ή να επιθυμούν να αναπτύξουν σε μεγαλύτερο βαθμό τις σχέσεις ΤΕΙ-πόλης της Καβάλας. Χαρακτηριστικό του ιδιαίτερα χαμηλού βαθμού συνεργασίας ΤΕΙ-πόλης, είναι και ο πολύ μικρός αριθμός ερευνητικών/αναπτυξιακών προγραμμάτων όπου οι δύο φορείς συμμετέχουν από κοινού. Ρόλο στο παραπάνω έχουν παίξει, τόσο η τάση περιχαράκωσης και "αμυντικού" τύπου απομόνωσης του ΤΕΙ από τις υπόλοιπες δραστηριότητες της πόλης, όσο και η αίσθηση της τοπικής κοινωνίας ότι "το ΤΕΙ δεν προσφέρει τίποτα" όχι τόσο βέβαια στο επίπεδο δυναμικής περιφερειακής ανάπτυξης, όσο στην στρεβλή εκδοχή της που μετρά την προσφορά αυτή σε ενοίκια διαμερισμάτων και σε επισκέψεις σπουδαστών σε ταβέρνες, μπαρ και εστιατόρια. Και στο σύνολο των παραπάνω, η αυτάρκεια και ο διαχωρισμός από την πόλη που επιβλήθηκαν στο ΤΕΙ από την χωροθέτηση και τον σχεδιασμό του, έπαιξαν σημαντικό ρόλο.

Πρόσφατο δείγμα της έλλειψης αλληλεπίδρασης ΤΕΙ και πόλης της Καβάλας απετέλεσαν οι πρόσφατες (Ιούλιος 2012) εκλογές για διοικητικά όργανα του ΤΕΙ, όπου σε καμία από τις εκλογίμες θέσεις (κυρίως των εξωτερικών μελών του Διοικητικού Συμβουλίου του ιδρύματος) δεν εκλέχθηκε κάποιος από την κοινωνία της πόλης, ενώ τα αποτελέσματα των εκλογών εμφανίστηκαν στον τοπικό τύπο σαν ειδηση "των μέσα σελίδων", με καθυστέρηση αρκετών ημερών και με αρνητικά σχόλια για τον "απομονωτισμό" του ΤΕΙ

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αντικείμενο του παρόντος άρθρου αποτέλεσε η διερεύνηση της χωροθέτησης και συγκρότησης των πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων τόσο διεθνώς, όσο και στη χώρα μας. Όσον αφορά τη χωροθέτηση, οι πολιτικές επιλογές μιας εκάστοτε ισχυρής κοινωνικής ομάδας, σε εθνικό ή/και τοπικό επίπεδο φαίνεται να προσδιόρισαν τις κατά καιρούς επιλογές. Η ποικιλία και η πολυπλοκότητα των επιλογών αυτών αντικατοπτρίζει τις ιστορικές ιδιομορφίες κάθε τόπου-φορέα και τα πολλαπλά επίπεδα άσκησης πολιτικής. Χαρακτηριστικά παραδείγματα: η χωροθέτηση του ΑΠΘ πάνω στο Εβραϊκό νεκροταφείο στην Θεσσαλονίκη, η χωροθέτηση του Πανεπιστημίου Louvain-la-Neuve στην μητροπολιτική περιοχή των Βρυξελλών και οι χωροθετήσεις των διάσπαρτων σε πολλές μικρές πόλεις νέων πανεπιστημίων στην Ελλάδα.

Όσον αφορά την συγκρότηση των campus παρατηρήθηκε μια αντιστοιχία και αλληλεπίδραση του πολεοδομικού και αρχιτεκτονικού σχεδιασμού τους με τις εκάστοτε κυρίαρχες πολεοδομικές και αρχιτεκτονικές αρχές σχεδιασμού του αστικού χώρου. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα για παράδειγμα, όταν οι αξονικές και διαγώνιες χαράξεις στον αστικό ιστό και τα κτίρια σε στυλ Beaux Arts κυριαρχούν στο περιβάλλον των μεγαλουπόλεων της Ευρώπης και της Αμερικής, αυτά αντανακλώνται και στο πολεοδομικό και κτιριακό σχεδιασμό του campus του Πανεπιστημίου του Berkeley. Και τανάπαλιν, όταν εξέχοντες αρχιτέκτονες αναλαμβάνουν να σχεδιάσουν πανεπιστημιακά κτίρια πειραματιζόμενοι με τις διάφορες ιστορικές αναβιώσεις (νέο-γοτθικό στυλ, νέο-αναγεννησιακό κ.λπ.), αυτά επηρέασαν με το παράδειγμά τους την αρχιτεκτονική μορφή αστικών κτιρίων (όπως δημαρχεία, καθεδρικούς ναούς, σιδηροδρομικούς σταθμούς κ.λπ.). Σε μια επόμενη ιστορική φάση, η πολεοδομία του "μοντέρνου" κινήματος με τα superblocks, την ελεύθερη τοποθέτηση των κτιρίων σε μεγάλες εκτάσεις ελεύθερων χώρων βρήκε την έκφρασή της σε πολυάριθμα πανεπιστημιακά campus, όπως η Cite Universitaire de Paris ή το campus του Aarhus, ενώ την ίδια περίοδο η αρχιτεκτονική έκφραση του international style κυριαρχεί, τόσο στο αστικό περιβάλλον, όσο και στα πανεπιστημιακά κτίρια της εποχής. Όταν αντίστοιχα στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα κατά τον σχεδιασμό πανεπιστημιακών campuses άρχισαν να εξετάζονται ζητήματα ένταξης και γενικότερης σχέσης του πανεπιστημίου με την πόλη, για παράδειγμα με τη μορφή της (επανά)χρησης της υπάρχουσας κτιριακής υποδομής στη βάση ενός οργανικού σχεδιασμού, στην πολεοδομία κυριαρχούσε η αντίληψη της ανάγκης προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε τόπου. Το παράδειγμα του πανεπιστημίου στο Urbino που δημιουργήθηκε ταυτόχρονα με την αναβίωση της ομώνυμης μεσαιωνικής πόλης, μέσω σταδιακής αποκατάστασης και επανά(χρησης) των υπαρχόντων κτιρίων, ενισχύει το επιχείρημα. Η ισχυρή επιρροή του πολεοδομικού σχεδιασμού προς την κατεύθυνση της συλλειτουργίας πανεπιστημίου και πόλης έγινε ακόμη πιο φανερή με την ταυτόχρονη δημιουργία ενός νέου πανεπιστημίου και μίας νέας πόλης, με πλήρη αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση, όπως στην περίπτωση της Louvain-la-Neuve.

Στην Ελλάδα, μετά τις χωροθετήσεις εγκαταστάσεων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην περιφέρεια, από την δεκαετία του '70 και μετά, η σχέση πανεπιστημίου-πόλης ή ακόμη πανεπιστημίου-περιφερειακής/τοπικής ανάπτυξης έχει γίνει αντικείμενο έρευνας (Θεοδωρά, 2006). Η πρόσφατη οικονομική κρίση ανέδειξε αδυναμίες βιωσιμότητας του μοντέλου Πανεπιστημίου-δικτύου, όπως αυτό εφαρμόστηκε σε πολλές περιπτώσεις. Τα περισσότερα περιφερειακά πανεπιστήμια και ΤΕΙ, πέρα από ορισμένες άμεσες οικονομικές επιπτώσεις στις τοπικές αγορές, δεν μπόρεσαν να αποτελέσουν "καταλύτες" για την περιφερειακή ανάπτυξη των περιοχών τους. Σε περιπτώσεις που υπήρξε συγκριτικά αξιοσημείωτη αλληλεπίδραση των ιδρυμάτων αυτών με το ευρύτερο περιβάλλον τους,

φαίνεται ότι ο σχεδιασμός του χώρου των ιδρυμάτων, με την ευρύτερη έννοιά του, απετέλεσε σημαντικό παράγοντα. Ως άλλοι τέτοιοι αναδείχθηκαν το είδος των επιστημονικών ειδικεύσεων που προσφέρονται, η χωροθέτηση, η προσβασιμότητα των εγκαταστάσεων και η πολιτική "ανοίγματος" του ιδρύματος προς την τοπική κοινωνία, η συνεργασία για την τοπική παραγωγή και έρευνα, η κοινές κοινωνικές και πολιτιστικές δράσεις, και τέλος, η θέση της πόλης στην αστική ιεραρχία, όπου φαίνεται ότι στις σημαντικές περιφερειακά πόλεις, οι όροι συμμετοχής των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στο ισχύον παραγωγικό και αναπτυξιακό σύστημα είναι ευνοϊκότεροι. Ο βαθμός και το είδος της αλληλεπίδρασης είναι η συνισταμένη των παραπάνω παραγόντων που συνήθως συνυπάρχουν και συλλειτουργούν.

Η επίδραση των σύγχρονων τάσεων του σχεδιασμού του χώρου με την διεπιστημονικότητα και τον πολυδιάστατο χαρακτήρα τους στον σχεδιασμό πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων, γίνεται εντονότερη στην περίοδο μετάβασης από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα, όπου η έμφαση στην προστασία και στη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος με αρχές αειφορίας, επηρεάζει και την δομή των χώρων των πανεπιστημίων. Στις νέες διαμορφώσεις, ο δημόσιος χώρος αναβαθμίζεται και αποκτά ευρύτερη χρηστικότητα που ελεγκτείται και στο γύρω ή δίπλα από το πανεπιστήμιο αστικό περιβάλλον, ενώ οι αρχές της οικολογίας διέπουν την μορφή και τις λειτουργίες των πανεπιστημιακών εγκαταστάσεων (βιοκλιματική αρχιτεκτονική, ανακύκλωση, χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας κ.λπ.) (Charman, 2006). Κωδικοποιώντας την μεταβολή αυτή θα λέγαμε ότι, εάν στο παρελθόν *planning, architecture* και *landscaping* ήταν τα εργαλεία που δημιούργησαν τη λαμπρή παράδοση των πανεπιστημιακών *campus*, σήμερα *landscape, architecture, place-making* και *sustainability* είναι οι έννοιες-εργαλεία, γύρω από τις οποίες πρέπει να αρθρωθούν οι επιλογές χωροθέτησης και ο σχεδιασμός, ώστε αυτή η λαμπρή παράδοση να μπορέσει να συνεχιστεί.

7. ANTI ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Σήμερα, το ιδεολόγημα ότι οι πανεπιστημιούπολεις (όρος που επιμένει ακόμη και σήμερα εκσυγχρονισμένος ως: *university complex*) αποτελούν μια οντότητα αυτοδύναμη και αυτόνομη με το δικό της τελετουργικό και ιεραρχήσεις, σαν μια άλλη αυτόνομη, ιδεατή "πόλη" δίπλα, ή στην άκρη της "πραγματικής" πόλης, δέχεται κριτική αμφισβήτηση, αλλά δεν έχει ακόμη υποχωρήσει. Καθώς όμως η γνώση παγκοσμιοποιείται, υποχρεωτικά αποχωρικοποιείται, ξεφεύγει, δηλαδή, από τις δεσμεύσεις του γεωγραφικού χώρου, βρίσκεται σε μια διαρκή κίνηση μέσα στις πληροφοριακές ροές που *"διασχίζοντας τον κόσμο συρρικνώνουν και συμπιέζουν το χώρο και το χρόνο"* (Castells, 2000).

Άραγε σήμερα που η διαδικτυοκεντρική γνώση έχει ξεπεράσει χωρικά όρια και φραγμούς ήλθε η ώρα για το νέο μοντέλο της πανεπιστημιακής "οντότητας" με εικονικά (virtual) χαρακτηριστικά να εκτοπίσει τους "κλασικούς" τύπους που περιγράφηκαν παραπάνω; Ήδη το παράδειγμα του Open University που λειτουργεί στην Μεγάλη Βρετανία από τα τέλη της δεκαετίας του '60, βρήκε μιμητές σ' όλο τον κόσμο. Στην Ελλάδα, η τάση αυτή εκφράζεται με το Ανοικτό Πανεπιστήμιο, που η αποδοχή του από το κοινό αντικατοπτρίζεται στις συνεχώς αυξανόμενες αιτήσεις παρακολούθησης των προγραμμάτων του. Βέβαια, δεν μπορεί να μην αναγνωρισθεί το γεγονός ότι η πληροφοριακή αυτή κινητικότητα σε ειδικές περιπτώσεις έχει θετικό και ευεργετικό χαρακτήρα (απομακρυσμένες περιοχές, άτομα με ειδικές ανάγκες κ.λπ.). Τα προφανή πλεονεκτήματα αναδεικνύονται ακόμα περισσότερο από τα χαρακτηριστικά της σημερινής εποχής που έχοντας βιώσει έντονη οικονομική κρίση, δίνει έμφαση στην απόδοση με ταυτόχρονη ελαχιστοποίηση των επενδυτικών δαπανών σε υποδομές. Από την άλλη, τα στοιχεία που συνιστούν την κοινωνική ταυτότητα των χωρικά προσδιορισμένων τύπων πανεπιστημίων επιδρούν άμεσα στη σφαίρα της κοινωνικής αναπαραγωγής, που βρίσκεται στο αστικό περιβάλλον τον προνομιακό τόπο ανάπτυξής της. Η δυναμική πολιτικής των χωροθετήσεών τους, η συλλογικότητα που αναπτύσσεται στους χώρους τους και η δυνατότητα όσμωσης με τον αστικό τους υποδοχέα ή γείτονα, μπορούν να διαμορφώσουν την ταυτότητα του φυσικού, κοινωνικού, παραγωγικού και αισθητικού περιβάλλοντος. Η επιτυχία της παρέμβασης αυτής, εξαρτάται –όπως παρουσιάστηκε παραπάνω– από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα κάθε σχετικού τύπου πανεπιστημίου με κύρια χαρακτηριστικά του την χωροθέτηση, το σχεδιασμό και την "κοινωνική" προσβασιμότητά του. Κι εκεί φαίνεται ότι θα κριθεί και ο ανταγωνισμός με τον διαφαινόμενο κύριο αντίπαλό του στο μέλλον, το "α-χωρικό", "εικονικό" πανεπιστήμιο.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Βιτοπούλου Α., Καραδήμου-Γερόλυμπου Α. (2002) "Ο σχεδιασμός της πανεπιστημιούπολης της Θεσσαλονίκης. Η σημασία ενός μακρόπνοου σχεδιασμού", στο: *Επιστημονική Επετηρίδα του Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης Δήμου Θεσσαλονίκης*, 273-290.
- Burgel G. (2010) "Πόλη και Πανεπιστήμιο: σχέση αγάπης ή συμφέροντος;", 1^ο Διεθνές Συνέδριο με Διεθνή συμμετοχή και τίτλο *Τοπικές Κοινωνίες και Τριτοβάθμια Ιδρύματα. Συνύπαρξη για Αειφορική Ανάπτυξη*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου και Δήμος Ρόδου, Ρόδος 24-25/4/2010.
- Γιακουμακάτος Α. (2002) "Η πόλη και η γνώση. Πανεπιστημιακά κτίρια και αστικός ιστός", *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 36: 58-70.

- Γιακουμακάτος Α. (2012) "Τάσος Κωτσιόπουλος, το πανόραμα του αρχιτέκτονα", Εφημερίδα *Καθημερινή*, τομέας Πολιτισμού, 09-06-2012.
- Θεοδωρά Γ. (2006) "Περιφερειακά Πανεπιστήμια και Πόλη. Διαδικασίες και Προοπτικές ενσωμάτωσης", *Τόπος*, 26-27: 135-155.
- Καραδήμου-Γερόλυμπου Α. (2002) "Πόλεις και Ύπαιθρος. Μετασχηματισμοί και αναδιαρθρώσεις στο πλαίσιο του εθνικού χώρου", στο: *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα. Ο Μεσοπόλεμος 1922-1940*, β' τόμος, μέρος 10, Αθήνα, 59-105 (89-90).
- Κυριαζόπουλος Β. (1976) *Τα πενήντα χρόνια του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 1926-1976*, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.
- Λαλένης Κ., Βαφειάδου Ο., Σχεδιασμός Α.Ε. (2010) "Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Δήμου Καβάλας", μελέτη, Καβάλα.
- Λαμπριανίδης Λ. (1993) *Περιφερειακά Πανεπιστήμια στην Ελλάδα. Από το αίτημα για στρατόπεδα νεοσυλλέκτων στο αίτημα για περιφερειακά πανεπιστήμια*, Παρατηρητής.
- Πολυδωρίδης Γ., Πολυδωρίδης Ν. (1971) "Σκέψεις πάνω στην οργάνωση και δομή των σύγχρονων πανεπιστημιούπολεων", *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 5: 146-158.
- Πολύζος Γ. και συνεργάτες (2006) "Προκαταρκτική μελέτη χωροθέτησης Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Λεμεσού", μελέτη, Λεμεσός.

Ξενόγλωσση

- Bender T. (επ.) (1988) *The University and the City: From Medieval Origins to the Present*, Oxford: Oxford University Press.
- Bindels E. (2007) "New Environments for Education", στο: Hoeger και Christiaanse (επ.), *Campus and the City: Urban Design for the Knowledge Society*, GTA Verlag.
- Brawne M. (1994) *University of Virginia, The Lawn, Charlottesville. Architect: Thomas Jefferson*, London: Phaidon Press.
- Brockliss L. (2000) "Gown and Town: The University and the City in Europe, 1200-2000", *Minerva*, 38: 147-170.
- Castells M. (2000) *The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture*, 2η έκδοση, vol. I., Cambridge, MA/Oxford, UK: Blackwell.
- Chapman M. P. (2006) *American Places: In Search of the Twenty-First Century Campus*, Praeger Publishers
- Charlier J. (1977) "Louvain-la -Neuve, "Belgium, from campus to new town"", *GeoJournal*, 4: 47-55.
- Coulson J., Roberts P. και Taylor I. (2010) *University Planning and Architecture: The Search for Perfection*, Routledge.
- Hall P. (1997) "The University and the City", *GeoJournal*, 41(4): 301-309.

- Hoeger K. και Christiaanse K. (επ.) (2007) *Campus and the City: Urban Design for the Knowledge Society*, GTA Verlag.
- Mazower M. (2004) *Salonica city of ghosts*, New York: Vintage Books.
- Martin L, Smith H., Phillips W. (2005) "Bringing 'Town and Gown' through innovative university-community partnerships", *The Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal*, 10(2), αρ. 20.
- Mundt H. M. (1998) "The Urban University: an opportunity for renewal in Higher Education", *Innovative Higher Education*, 22(3).
- Turner P. (1984) *Campus. An American Planning Tradition*, The MIT Press. Διαθέσιμο στο: <http://www.brynmawr.edu/cities/archx/campus/>.

Κωνσταντίνος Λαλένης

· Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης,
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Πεδίον Άρεως, 383 34 Βόλος,
e-mail: klalenis@prd.uth.gr

Αίλα Θεοδωρίδου

· Τμήμα Γεωπληροφορικής και Τοπογραφίας, ΤΕΙ Σερρών,
Τέρμα Μαγνησίας, 621 24 Σέρρες,
e-mail: mtheodteiser@hotmail.com

αιχώρος

ΤΕΥΧΟΣ
ISSUE 17 | ΕΤΟΣ
YEAR 2012

- 4 **Τασοπούλου Α.**
Προσεγγίζοντας τη διακυβέρνηση και τα θεωρητικά της διλήμματα
- 34 **Γουργιώτης Α.**
Χάρτα για την Ανάπτυξη του Ορεινού Χώρου
- 64 **Τσιώτας Δ., Πολύζος Σ.**
Ανάλυση των περιφερειακών ανισοτήτων στα επίπεδα ανεργίας στην Ελλάδα με χρήση του δείκτη Theil
- 82 **Σκορδίλη Σ.**
Οικονομική κρίση και ένταση της οικονομικής και γεωγραφικής ανισότητας. Νέες χωρικές στρατηγικές των μεγάλων ομίλων που δραστηριοποιούνται στο ελληνικό λιανικό εμπόριο τροφίμων
- 106 **Πισσούριος Α.Ι.**
Αξιολόγηση των θεσμοθετημένων πολεοδομικών δεικτών προδιαγραφής για τις δημόσιες χρήσεις
- 136 **Λαλένης Κ., Θεοδορίδου Λ.**
Πανεπιστημιακές εγκαταστάσεις και Πόλη. Χωροθέτηση, σχεδιασμός και πολεοδομική ένταξη. Οι περιπτώσεις του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας στο Βόλο και του ΤΕΙ Καβάλας
- 164 **Γκιάλης Σ., Κοτζαμάνης Β., Σαλάτα Κ.-Δ.**
Το Μετρό και η πόλη της Θεσσαλονίκης: Επιπτώσεις στην Αστική και Εργασιακή Γεωγραφία

ISSN

1109-5008

Webpage

<http://www.aeihoros.gr>